

ANALYSE ■ WAAROM ONZE NOORDERBUREN HET EU-VERDRAG MET OEKRAÏNE AFWEZEN

De wrok van Nederland

Er zijn meerdere redenen waarom de Nederlanders het Europese associatieverdrag met Oekraïne afwezen. Samen vormen ze een machtige Hollandse cocktail die maakt dat de portee van het nee verre gaand is. Wie zegt dat 'maar' 32 procent van de kiezers heeft gestemd en dat 'dus' maar 19 procent van hen tegen is, miskent de diepe onvrede bij veel Nederlanders over Europa, de globalisering en de democratie.

CAROLINE DE GRUYTER
WENEN |

Allereerst een belangrijke vaststelling. Nederland, een van de zes *founding fathers* van het Europese project, heeft altijd een eurosceptisch trekje gehad. Soms was het sterker, soms minder. Zeker is dat de Nederlandse regering begin jaren vijftig onaangenaam verrast was, toen ze hoorde dat Frankrijk en Duitsland hun kolen- en staalproductie wilden samenvoegen, als opstap naar meer Europese integratie. Nederland, dat zich sterk

verbonden voelt met het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, streefde eerder naar een 'liberaal' trans-atlantisch-continentaal handelsakkoord. Parijs en Berlijn doorkruisten dat idee, voordat Nederland dat van de grond kreeg.

De eerste reactie van de regering in Den Haag was om niet mee te doen aan het Duits-Franse Schuman-plan. Maar de Nederlandse economie was begin jaren vijftig, na het verlies van de koloniën, sterk op handel met Duitsland aangewezen. De regering begreep dat Frankrijk en Duitsland - grote landen die zij wantrouwde - ook

zonder Nederland zouden doorgaan met de Europese eenwording. Dus besloot Den Haag om toch maar mee te doen met Parijs en Berlijn - dan, was de redenering, kon je tenminste meebeslissen en het eventueel van binnen uit verwateren.

Hart en hoofd

Zo zit Nederland nog altijd bij de Europese Unie: het hart klopt trans-atlantisch, maar het hoofd redeneert continentaal. De instinctieve reactie is vaak trans-atlantisch en sceptisch over Europa, maar als rationele afwegingen een rol spelen, volgt meestal een conti-

© Rhonald Blommestijn

ment van de directe democratie aanwendt. Niet alleen fietsen hier nu twee democratische systemen door elkaar, zoals je ook ziet in andere EU-landen waar referenda worden gehouden. Maar ook, en bovenal, wordt de politieke spagaat van Nederland – trans-atlantisch/continentaal – steeds groter.

Atlantis drijft af

Nu 'Europa' het op alle fronten moeilijk heeft en de Britten steeds verder afdrijven van het continent, wordt Nederland steeds meer een verscheurd land als het over Europa gaat. Niemand heeft zich meer ingespannen om de Britten lid te maken van de EU dan Nederland. Dat lukte pas in 1973, na enige Franse veto's. Maar toen begon de gelukkigste periode van Nederland in Europa: Atlantis en het continent waren min of meer verenigd, met Nederland als 'broker'. Dit is de periode die velen zich nu herinneren, waarin Nederland veel Europese reserves liet varen en energie in projecten als Schengen en de euro sprong. Maar nu de Britten steeds verder aan de zijlijn staan, voelt Nederland zich ineens gevangen op het continent. De uitslag van het referendum over Oekraïne is ook een uiting van de groeiende malaise die dit teweegbrengt.

Volg Londen

Omdat Nederland altijd ambivalent was over de politieke aard van het Europese project, hebben opeenvolgende regeringen in Den Haag Europa altijd aan de burger 'verkocht' als een markt. Een markt die goed was voor Philips en Unilever, net als de euro. En dat merkte de burger in zijn portemonnee. Dat Europa fundamenteel een politiek vredesproject was tussen Parijs en Berlijn en dat zelfs de euro om politieke redenen het licht zag, benadrukte Den Haag nooit. Deze mercantilistische aanpak is typerend. Op school leren Nederlandse kinderen meer over Amerika en trans-atlantische relaties dan over Europa. Nederlandse ambassadeurs in het buitenland hebben vaak als instructie: 'Volg Londen'. Tot voor kort werd de Europapolitiek grotendeels bepaald op het ministerie van Financiën, niet op Buitenlandse Zaken. Zolang de Europese economie boemde en de

Nederland voelt zich sterk verbonden met het Verenigd Koninkrijk. Nu de Britten steeds verder aan de zijlijn staan, voelt Nederland zich gevangen op het continent

Burgers hebben constant het gevoel dat Rutte en zijn ministers in Brussel andere dingen doen dan ze thuis toegeven. Dat maakt hen kwaad en balorig

Zolang de Europese economie boemde en de euro als saai en technisch werd gezien, hadden Nederlandse regeringen weinig moeite om uit te leggen wat ze in Brussel deden

euro als saai en technisch werd gezien, hadden Nederlandse regeringen weinig moeite om uit te leggen wat ze in Brussel deden. Wat hielp was dat Nederlanders die de oorlog hadden meegemaakt zeker niet negatief waren over de EU. Maar dat werden er steeds minder.

In de jaren negentig stagneerde de groei en werd de verzorgingsstaat afgeslankt. Veel burgers trokken daaruit de conclusie dat Europa dus níet goed was voor hun portemonnee. Zo smolt de bestaansgrond die zij Europa toedichtten – als economisch project – langzaam weg, zonder die andere bestaansgrond – het vredesproject – om op terug te vallen. Dat de EU steeds uitbreidde en veranderde van een besloten clubje in een enorm gezelschap zonder 'nestwarme', versterkte dat. In 2005 borrelde het over. Toen zeiden de Nederlanders nee tegen de Europese grondwet.

Achterkamertjespolitiek

Natuurlijk voelen veel Nederlanders dat Europa meer is dan een markt waarop iedereen zich aan de regels moet houden. Waarom zegt premier Mark Rutte anders eerst dat er geen cent meer naar Griekenland gaat en stemt hij later in met een nieuw leningepakket? Waarom hielp hij Angela Merkel een Europees systeem op te zetten voor legale migratie vanuit Turkije en zegt hij in de Tweede Kamer alleen dat migratie 'naar zero' moet gaan?

Burgers hebben constant het gevoel dat Rutte en zijn ministers in Brussel andere dingen doen dan ze thuis toegeven. Dat maakt hen kwaad en balorig.

Dat het referendum over het associatieakkoord vorig jaar binnen een paar weken 440.000 handtekeningen oogstte, kwam niet zo zeer doordat de initiatiefnemers bezwaren hadden tegen specifieke bepalingen in de tekst. Nee, ze zijn kwaad dat Nederland nog in de EU zit. Of ze denken dat Oekraïne stiekem al EU-lidmaatschap is beloofd. Een van hen, Jan Roos, had de tekst niet eens gelezen. Hij wilde de regering een spaak in het wiel steken, uit frustratie over de 'achterkamertjespolitiek' die de 'elite' in Brussel bedrijft. Historicus Rob de Wijk noemde dit een 'rancunereferendum' – en dat is precies wat het was.

Globalisering

Rancune over achterkamertjes, en wat Europese regeringsleiders daar bespreken en beslissen, is natuurlijk niet exclusief Nederlands. Overal in Europa worstelen mensen met de globalisering, waar de Europese eenwording een vorm van is. Globalisering maakt dat economische beslissingen die vroeger nationaal waren, nu op hoger niveau worden genomen – in Brussel, bij het IMF, op Wall Street. Burgers hebben het gevoel dat de regie van hun land, hun maatschappij, hen ontglipt. En dat de democratie aan de kant wordt gezet. De Grieken wilden een nieuwe koers en kozen een nieuwe regering, maar die moet het oude beleid voortzetten. Uit de globalisering stappen is geen optie voor een klein Europees land. Maar het gevoel dat veel burgers hebben, dat hun stem nog weinig uithaalt, is er niet minder om. Ook dat kwam woensdag in het nee tot uitdrukking.

Velen zeggen dat de Nederlandse regering de tegenstanders in de kaart speelde door geen campagne te voeren. Ze deed weinig om het verdrag, dat ze had helpen uitonderhandelen en had getekend, te verdedigen of zelfs uit te leggen. De ja-campagne werd geleid door outsiders. Intussen bedrukte de nee-campagne met tienduizenden euro's overheids subsidie wervelingen met slogans, om te demonstrenen wat zij afvegen met dit verdrag. Toen premier Rutte daags voor het referendum eindelijk op tv positief stemadvies gaf, was het pleit allang beslecht.

Business as usual

In Brussel zeggen velen dat er wel een mouw aan te passen is. Je verduidelijkt of elimineert een bepaling uit het verdrag, je vijlt wat hier, gomt wat daar. Business as usual voor juristen in de Europese Raad. Dit kan op korte termijn de pijn verlichten. Maar op lange termijn doet dit niets om de diepe oorzaken voor het nee weg te nemen.

Hoe diep die zijn, bleek donderdag uit een peiling van de zender RT, die mensen ondervroeg die thuis waren gebleven. Uitkomst: de meesten hadden tegengestemd, als ze wel waren gegaan. Het zal moeilijk worden om de onderliggende onvrede te bestrijden.

mentale reactie. Dit dualisme kenmerkt de Nederlandse relaties met de Europese Unie. Het verklaart waarom een land waarin geen Europese politicus zo populair is als de Britse premier David Cameron, meestal de Duitse bondskanselier Angela Merkel volgt. Het verklaart ook, althans deels, waarom het indirecte democratische systeem in Nederland (de regering, volksvertegenwoordigers) enthousiast betrokken was bij de totstandkoming van het EU-akkoord met Oekraïne en het vervolgens goedkeurde – om het dan van tafel geveegd te zien door de kiezer die het instru-